

مسئولیت مدنی ناشی از تقصیر در انتقال ویروس کرونا

دولت‌ها باید در قبال مسائل ناشی از مخاطرات زیستی پاسخگو باشند!

گزیده‌ای از سخنرانی دکتر «حجت مبین»
استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز

بحران همه‌گیر کرونا باعث شد بار دیگر نظرات مختلفی درباره مسئولیت دولت‌ها در اقدامات داخلی و بین‌المللی مطرح شود. این واقعه جهانی، نظریه «پایان مصونیت دولت‌ها» در عرصه بین‌الملل را بیش از پیش تقویت کرد. بر این اساس در فصلنامه «بنیان» بخشی از سخنرانی دکتر «حجت مبین»، استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، درباره «مسئولیت مدنی ناشی از تقصیر در انتقال ویروس کرونا» ارائه می‌شود.

به بحث خودمان برسیم، نشان می‌دهد که این کنوانسیون‌ها تمایل دارند مسئولیت مدنی دولت‌ها را بر مسئولیت محض مبتنی کنند تا به جای اینکه ما سراغ بحث تقصیر برویم، مسئولیت محض را بپذیریم. البته نمی‌خواهم بگویم همه این کنوانسیون‌ها و مقررات، مسئولیت محض را برای دولت‌ها تصد در صد پذیرفته‌اند؛ بلکه مورد به مورد و مصداق به مصداق تفاوت دارند؛ اما جهت‌گیری و تلاش‌ها به این سمت است که مسئولیت محض را بقبولانند؛ البته اینکه تا چه اندازه موفق بودند در کنوانسیون‌های مختلف متفاوت است.

در بحث مسئولیت نکته‌ای را مرور کنیم: برای اینکه مبانی مسئولیت را در زمینه‌های مختلف بررسی کنیم، صرف نظر از مبانی نظری مسئولیت، مثل نظریات «تقصیر»، «خطر»، نظریات «مختلط»، «تضمین حق» و... سیستم مسئولیتی حاکم بر مباحث مختلف چند فرض می‌تواند داشته باشد که ساده‌ترین آن مسئولیت مبتنی بر تقصیر است؛ در این حالت و در مسئولیت مبتنی بر تقصیر فرد زمانی مسئول است که مرتکب تقصیر شده باشد و تقصیر و رابطه سببیت او باید به اثبات برسد؛ یعنی در مسئولیت مبتنی بر تقصیر، علاوه بر اثبات ضرر که در همه موارد شرط است، اثبات تقصیر

در حوزه مسئولیت مدنی دولت‌ها باید گفت، آن‌ها در گذشته همیشه در بی‌فرار کردن از زیر بار مسئولیت بودند و سعی می‌کردند در مقابل کسی پاسخگو نباشند. حتی می‌گویند این ما هستیم که از افراد بازخواست می‌کنیم و کسی حق ندارد دولت را بازخواست کند؛ این ایده در نظام‌های حقوقی امروز دنیا دیگر منسوخ شده؛ البته شاید هنوز در بعضی قوانین از جمله قانون مسئولیت مدنی (که در بحث مسئولیت دولت در عرصه داخلی به آن اشاره خواهیم کرد) گرفتار این تفکر هستیم؛ اما نباید این تفکر را به‌عنوان یک اصل حقوقی بپذیریم. امروزه اصل مصونیت قضایی دولت‌ها تقریباً حداقل در سطح دکترین و در سطح دیدگاه حقوق‌دان‌ها کنار زده شده و دیگر حقوق‌دانان قائل نیستند که ما بگوییم دولت‌ها مصون از مسئولیت هستند و مسئول شناخته نمی‌شوند. این موضوع هنوز هم در سطح دکترین بوده، اما به قاعده کلی تبدیل نشده است. در حوزه مسئولیت مدنی بین‌المللی دولت‌ها، در برخی حوزه‌ها کنوانسیون‌ها و معاهداتی را داریم. جالب است عمده کنوانسیون‌هایی که در این زمینه به تصویب رسیده در حوزه محیط زیست است و اگر بخواهیم این مقررات را بررسی کنیم در حوزه مسئولیت مدنی دولت و بعد

موضوع این نشست، «مسئولیت مدنی ناشی از انتقال ویروس کرونا» است؛ البته شاید چندان مناسب نباشد که کلمه «تقصیر» را در این جمله قرار دهیم و اتفاقاً دیدگاه بر این است که کمتر به دنبال تقصیر باشیم و نباید در این حوزه مسئولیت مدنی خویش را بر تقصیر مبتنی کنیم. بحث مسئولیت مدنی در سه سطح قابل بررسی است: ۱- مسئولیت مدنی بین‌المللی دولت‌ها؛ ۲- مسئولیت مدنی دولت در حیطه حقوق داخلی؛ ۳- در سطح مسئولیت مدنی اشخاص. می‌خواهم برای مرور این سه سطح، مباحث مختصری را مطرح کنم. اگر بخواهیم از سطح کلان و عمده شروع کنیم، سطح نخست، سطح مسئولیت مدنی دولت‌ها در عرصه بین‌المللی است که در این حوزه خلأهای قانون‌گذاری جدی وجود دارد. می‌دانید در سطح بین‌المللی قانونی که مورد استناد قرار می‌گیرد، «کنوانسیون‌های بین‌المللی» است (مرجع قانون‌گذاری که ما نداریم)؛ معاهداتی که خود دولت‌ها می‌نویسند و امضا می‌کنند و به آن پایبند هستند یا نیستند؛ بنابراین قواعد و عرف‌هایی هم که مورد پذیرش باشد، در عرصه بین‌المللی در حوزه مسئولیت مدنی آن قدر قوی و جدی نیست که پاسخگوی مسائل نوپدید و مسائل جدیدی مثل شیوع ویروس کرونا باشد.